

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

5-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Sh.Shermuhhammadov, B.S.Sharipova	
Bioetik bilim tushunchasining mazmun-mohiyati, uni shakllantirishning pedagogik zarurati.....	6
Sh.K.Xujamberdiyeva	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni insoniy fazilatlarini shakllantirishda badiiy asarlarning o'рни.....	11
M.B.Artikova, M.M.Mutallibjonov	
Talabalar kasbiy ma'naviyatini rivojlantirishning xorijiy tajribalar tadqiqi	16
M.M.Kaxarova, N.E.Yusupova	
Ingliz tili darslarida matn bilan ishlashda innovatsion texnologiyalardan foydalanish metodikasi ...	23
M.M.Yakubbayev	
Development of lingvocultural competence of students in the process of teaching german language.....	29
J.A.Yuldashev	
Bo'lajak tarix o'qituvchilarini tayyorlash jarayoniga aksiologik yondashuvni joriy etishning metodik xususiyatlari.....	34
X.T.Nishonova	
Methods of developing students' lexical competence through comics in English lessons in elementary grades	38
Sh.M.Robilova	
O'quvchi-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlashning ijtimoiy-pedagogik modeli.....	43
U.S.Do'sanov	
Oliy o'quv yurti talabalariga jismoniy tarbiya tizimida sport-sog'lomlashtirish turizmi vositalarini qo'llash metodikasi.....	47
X.X.Umarov	
Влияние высокоинтенсивной тренировочной нагрузки на организм юных гимнастов	51
Д.К.Каримов	
Мониторинг эффективности корреляционной связи спортивной специализации от типов телосложения у юных акробатов	55
З.Г.Гаппаров	
Исследование новых технологий синхронизации движения в синхронном плавании	61
M.N.Nasritdinova	
Artpedagogika fanini o'qitish jarayonida bo'lajak pedagoglar badiiy-ijodiy kompetentligini rivojlantirish.....	67
M.G'Zaylobidinova	
Nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilarning hayotiy ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik omillari, Xitoy tajribasi	72
D.K.Baydjanova	
Bo'lajak o'qituvchilarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish mazmuni	78
I.A.Raxmonov	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida hayot faoliyati xavfsizligi ko'nikmalarini shakllantirishni pedagogik muammosi.....	82

IQTISODIYOT

M.K.Abadov	
Possible consequences of the refusal to switch to a digital currency in Azerbaijan	85

FALSAFA

M.A.Mamatov	
So'fiylik – gumanistik ta'limot	90
Sh.O'.Ahrorova	
Jamiyat ma'naviy muhitida madaniyat va san'atning o'рни	98
D.Y.Qambarova	
O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida ijtimoiy munosabat mezonlari.....	102

UO'K: 37.013:930.1

BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHILARINI TAYYORLASH JARAYONIGA AKSIOLOGIK YONDASHUVNI JORIY ETISHNING METODIK XUSUSIYATLARI**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ****METHODOLOGICAL FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE AXIOLOGICAL APPROACH IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE HISTORY TEACHERS**Yuldashev Javohir Abdurahim o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Annotatsiya

Mazkur maqolada aksiologik pozisiyaning nazariy asoslari, uni rivojlantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari hamda amaliy metodlari keltiriladi. Shuningdek, o'qituvchilarning dars jarayonida tarixiy voqea va hodisalarni qadriyatlar nuqtai nazaridan talqin qilish malakasini oshirish yo'llari yoritiladi. Ushbu metodikaning ahamiyati va uning o'quvchilarda madaniy va ma'naviy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantirishdagi o'rni alohida ko'rsatib o'tiladi.

Аннотация

В статье представлены теоретические основы аксиологической позиции, современные педагогические технологии и практические методы ее развития. Также будут освещены пути совершенствования умений учителей интерпретировать исторические события и явления с точки зрения ценностей в ходе урока. Отдельно будет показано значение данной методики и ее роль в формировании у студентов чувства уважения к культурным и духовным ценностям.

Abstract

The article presents the theoretical foundations of the axiological position, modern pedagogical technologies and practical methods of its development. It will also highlight ways to improve teachers' skills in interpreting historical events and phenomena from the point of view of values during the lesson. The importance of this technique and its role in forming students' sense of respect for cultural and spiritual values will be shown separately.

Kalit so'zlar: aksiologik pozisiya, tarix o'qituvchilari, qadriyatlar nazariyasi, pedagogik texnologiyalar, tarix ta'limi, o'quvchilarda qadriyatlarni shakllantirish, ma'naviy tarbiya, innovasion metodlar, tarixiy tafakkur, ta'lim jarayonida qadriyatlar.

Ключевые слова: аксиологическая позиция, учителя истории, теория ценностей, педагогические технологии, историческое образование, формирование ценностей у учащихся, духовное воспитание, инновационные методы, историческое мышление, ценности в образовательном процессе.

Key words: axiological position, history teachers, theory of values, pedagogical technologies, historical education, formation of values in students, spiritual education, innovative methods, historical thinking, values in the educational process.

KIRISH

Bugungi kunda bo'lajak pedagog kadrlarni tayyorlashda, ularning kasbiy bilim va ko'nikma malakalarini rivojlantirishda qadriyatli yondashuvdan foydalanish dolzarblik kasb etmoqda. Ayniqsa, bo'lajak pedagoglarni tayyorlash jarayoniga innovasion texnologiyalarini keng joriy etish, aksiologik yondashuv asosida talabalarning milliy qadriyatlarimizni asrab avaylashga doir bilimlarini takomillashtirishga ham alohida e'tibor qaratilmqoda. Shuningdek, talabalarning bo'lajak kadr sifatida pedagogik faoliyatni amalga oshirishga tayyorligi va qobiliyatini aks ettiruvchi integrativ o'ziga xoslik sifatida aksiologik yondashuvdan foydalanishning imkoniyatlari, pedagogik asoslari va ijtimoiy zaruratini tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

Shu bois ham bo'lajak tarix o'qituvchilarida milliy qadriyatlar merosni asrab-avaylashga doir bilimlarini takomillashtirishda aksiologik yondashuvdan foydalanish, bu asosida milliy musiqiy merosga qadriyatli munosabatni shakllantirish, qadriyatli ong asosida musiqa madaniyatini rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Buning uchun esa, eng avvalo bo'lajak tarix o'qituvchilarda

qadriyatlarni har tomonlama rivojlantirishni ta'minlash, pedagogik, psixologik va uslubiy yondashuvlarni rivojlantirish lozim.

Bu jarayon ta'limga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Ya'ni ta'limda aksiologik yondashuvdan foydalanish asosida fanga, ilmiy yondashuvlarga va yoki ilmiy jarayonga qadr tuyg'usi bilan qarash va unga ergashish ehtiyojlarini yuzaga keltirmoqda. Qadriyatlar, munosabat va yo'nalishlarni uyg'unlashtirishga urg'u beradigan aksiologik yondashuv kasbiy ta'limda, bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviy va ijtimoiy-madaniy kasbiy fazilatlarini tarbiyalashda asosiy ahamiyatga egadir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

V.P.Zinchenko XX asr umuminsoniy qadriyatlarning eng yuqori darajada qadrsizlanish davri deb aytish mumkinligini ta'kidlab o'tadi.¹Ana shu sababli ilmiy jamoatchilik insoniyat tomonidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan qadriyatlarni aniqlash, tartibga solish va tizimlashtirishga faol harakat qilmoqda. talabalarda milliy, umuminsoniy, ma'naviy-axloqiy, kasbiy, shaxsiy, oilaviy qadriyatlar tizimini rivojlantirish masalasining ayrim pedagogik jihatlari Pedagogik jarayonda ma'lum bir muammoga alohida e'tibor qaratish, bilim yoki ko'nikmani shakllantirishga qadriyatli munosabatni yuzaga keltirishda aksiologik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy bilishda olam, undagi narsa, voqea, hodisa va boshqalar qadriyatning inson ongida aks etishi, qadriyatni anglashning reallikka mos kelish qonunlari, daraja va imkoniyatlari, uning me'yor va mezonlarini aniqlash nihoyatda muhim. Bunga umumiy bilish ilmi bilan bir qatorda ijtimoiy va tabiiy fanlarning ma'lumotlariga, ayniqsa, oliy asab sistemasining fiziologiyasi, hissiyot organlari va aqliy faoliyatning dalillariga, mantiq, tilshunoslik kabi fanlarning yutuqlariga tayaniladi.

Pedagog olim B.Xodjeyev ta'kidlab o'tganidek, tarixiy tafakkur fuqarolik jamiyatini taraqqiy ettirishning muhim omili bo'lib, o'tmishni anglash, uni to'g'ri tushunish orqali o'quvchilarning ongi va ruhiyatida jiddiy o'zgarishlarni tarkib toptirish, bu orqali hayotni, turmush tarzini ma'naviy isloh qilishga erishiladi. Tarixiy tafakkur – milliy mustaqillik va taraqqiyotning “o'zbek modeli” asosini tashkil etib, u o'quvchi tomonidan yaxlit tarixiy voqelikni o'zlashtirish, ularning o'zaro munosabati hamda aloqadorligini umumlashtirish orqali tarixiy jarayonlarning tub mohiyatini anglash, tarix saboqlaridan oqilona xulosa chiqarish qobiliyatidir.

Qadriyatlarni anglash, o'rganishda hissiy va aqliy bilishning uyg'unligi, hukm, xulosalarning tushuncha, atama va belgilarni umumlashtirishi, tabiiy va ijtimoiy voqelikdagi aksiologik jarayonlarni tahlil qilish, ularga tayanib amaliy faoliyat yuritish bir-biri bilan bog'liq uzviy jarayonni anglatadi.

Bunday yondashuv o'qituvchiga ta'sir etuvchi asosiy komponentlarni aniqlash uchun miqdoriy va sifat usullarining kombinatsiyasini talab qiladi. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida qadriyatlar mezonlarini aniqlashtirish va mavjud qadriyatlarga hurmatni tarbiyalash bo'yicha chora-tadbirlar ko'rish zarurligiga e'tibor qaratgan holda aksiologik pozisiyani rivojlantirish. ta'limda shaxsning erkin va ijodiy rivojlanishiga, fikrlar plyuralizmiga va ijtimoiy tajribani o'zlashtirishga, shu orqali o'qituvchining qadriyatlar tizimi va kasbiy mas'uliyatini oshirishga yordam beradigan muloqot maydonini yaratish talab etiladi.

Umumjahon insoniy qadriyatlarning integratsiyasini Insonparvarlik ta'lim muhitiga aylantirish hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki u shaxs va jamiyat ehtiyojlarini aks ettiradi, nazariy, uslubiy va axloqiy-ma'naviy darajalarda qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishga yordam beradi. Kasbiy aksiologik yo'nalishlarni shakllantirishning psixologik modeli rivojlanish, qayta ishlash va natijalarning o'zaro bog'liq bloklarini o'z ichiga oladi, rivojlanish bosqichlari, mezonlari va darajalarini belgilaydi, shu orqali o'qituvchi ta'limda xalqaro va milliy tajribani integratsiyalashuvining yangi maqsadlarini belgilaydi.

Aksiologik jihat - ta'lim jarayonida kasbiy tayyorgarlikga yaxlitlikni berish uchun zarur bo'lib, u bilim, qadriyatlarni tushunish va bilimlarni ijodiy o'zgartirish orqali tizimli rivojlanishni talab qiladi, bu esa pirovardida o'z-o'zini rivojlantirish va takomillashtirishga yordam beradi. Pedagogika faniga oid dissertatsiyalar tezislarni tahlil qilishda o'qituvchilar malakasini oshirishning aksiologik yo'l-yo'riqlarini aniqlash, o'qituvchi ta'limini aksiologizatsiyalashni kuchaytirish uchun ham nazariy, ham amaliy tadqiqot muammolarini hal etish uchun uslubiy aks ettirish zarurligi ta'kidlangan. Bundan tashqari, bo'lajak tarix o'qituvchilarda vatanparvarlik kasbiy pozitsiyasini shakllantirish. konseptual va uslubiy asoslarni ishlab chiqish, ta'lim faoliyatini mantiqiy tashkil etish, barqaror kasbiy pozisiyani shakllantirish va ezgu pedagogik mehnatga sadoqatni o'z ichiga oladi.

¹ 1 Зинченко В.П. Человек развивающийся. Очерки российской психологии. – М.: Тривола, 1994. –С.304.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Umuman olganda, bo'lajak tarix o'qituvchilarning aksiologik pozitsiyasini ishlab chiqish metodikasi - bu ularning kasbiy va shaxsiy o'sishi uchun zarur bo'lgan ishonchli qadriyatlar tizimini ishlab chiqish uchun turli xil ta'lim strategiyalari, nazariy g'oyalar va amaliy ilovalarni birlashtirgan dinamik va integratsiyali jarayondir.

Bo'lajak tarix o'qituvchisi o'z darslarida nafaqat tarixiy faktlarni yetkazishi, balki ularni qadriyatlar nuqtai nazaridan tahlil qilishi lozim. Chunki tarixiy voqealar axloqiy va madaniy qadriyatlarining evolyusiyasini ifodalaydi. Shu sababli, bo'lajak tarix o'qituvchilarning aksiologik pozitsiyasi ularning kelajakdagi ta'lim jarayonida asosiy rol o'ynaydi.

Bo'lajak tarix o'qituvchilarida aksiologik pozitsiyani rivojlantirishning zarurati haqida to'xtalib o'tadigan bo'lsak tarix darslari orqali o'quvchilarga qadriyatlarni singdirish uchun o'qituvchining o'zi o'zining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishi kerak chunki, tarix o'qituvchisi o'quvchilarni milliy, madaniy va umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirib, ularning shaxsiy ma'naviy rivojlanishiga hissa qo'shishi lozim. Bu jarayon o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi axloqiy va ma'naviy munosabatlarga asoslangan holda amalga oshiriladi.

Bo'lajak tarix o'qituvchilarning aksiologik pozitsiyasini rivojlantirish uchun quyidagi metodik tamoyillar asosida harakat qilish lozim:

Shaxsiy namuna tamoyili: O'qituvchi o'zi aks ettirgan qadriyatlar va etika tamoyillariga amal qilgan holda, o'z o'quvchilari uchun namuna bo'lishi talab etilgan bo'lib, o'qituvchining axloqiy yondashuvlari o'quvchilarning tarixiy voqealarga va shaxsiyatlarga munosabatiga ta'sir qiladi.

Dialog va interaktiv yondashuv: O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro muloqot orqali o'quvchilarning shaxsiy qadriyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari yaratish orqali tarix darslarida madaniy, milliy va diniy xilma-xillik masalalari muhokama qilinadi va qadriyatlar o'rtasidagi farqlar izohlanadi.

Refleksiya tamoyili: Aksiologik pozitsiyani rivojlantirish uchun o'qituvchi o'quvchilarni o'zlariga berilgan qadriyatlarga tahliliy yondashishga undashi lozim bo'lib, Tarixiy hodisalardan olingan saboqlarni o'rganish va ularga axloqiy baho berish jarayonida reflektiv yondashuv muhim o'rin tutadi.

Kontekstual yondashuv: Tarixiy voqealarni tahlil qilishda ularning tarixiy va madaniy kontekstini hisobga olgan holda har bir voqeaning qadriyatlar tizimidagi o'rnini, uning zamonaviy jamiyatga ta'siri haqida muhokama qilish orqali o'qituvchi o'quvchilarning axloqiy qarashlarini shakllantiradi.

Bo'lajak tarix o'qituvchilarida aksiologik pozitsiyani rivojlantirish uchun foydalaniladigan metodlar quyidagicha:

Muammoli ta'lim - Muammoli ta'lim o'quvchilarga tarixiy hodisalar va ularning sabablari ustida fikrlashni va tahlil qilishni o'rgatadi. Muammoli savollar qo'yib, o'qituvchi o'quvchilardan muayyan tarixiy vaziyatlarga ma'naviy va axloqiy nuqtai nazardan yondashishni talab qiladi. Misol uchun, o'quvchilarga "Inson huquqlari deklaratsiyasi qabul qilinmaganida, zamonaviy jamiyat qanday bo'lar edi?" kabi savollarni berish mumkin.

Bahs va munozaralar tashkil qilish - O'quvchilarni qiziqtirgan tarixiy mavzular asosida bahs va munozaralar o'tkazish orqali ularning o'z qadriyatlari ustida fikrlash imkoniyatini yaratish mumkin. Bu metod orqali o'quvchilar turli qarashlar bilan tanishadilar va o'zlarining axloqiy pozitsiyalarini mustahkamlaydilar.

Rol o'ynash va simulyasiya - Rol o'ynash o'quvchilarga turli tarixiy shaxslarning qiyofasida bo'lib, ularning qadriyatlariga mos qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Misol uchun, o'quvchilardan tarixiy bir davrni ifodalaydigan voqealar simulyasiyasida qatnashish talab qilinadi. Ular tarixiy shaxslar sifatida qarorlar qabul qilib, bu qarorlarning axloqiy va ijtimoiy oqibatlarini tahlil qilishadi.

Tarixiy hikoyalar va voqealarni o'rganish - Tarixiy hikoyalar orqali o'quvchilarga insoniyat tarixidagi muhim qadriyatlar haqida saboqlar berish mumkin. Ushbu metod orqali tarixiy shaxslarning harakatlari, axloqiy va ma'naviy qarorlari qanday natijalarga olib kelganini ko'rsatish muhimdir.

Reflektiv yozuv va tahlil ishlari - O'quvchilarga tarixiy hodisalar bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini yozma tarzda ifoda etish imkoniyatini berish ham aksiologik pozitsiyani rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Ular o'zlarining tarixiy voqealarga bo'lgan shaxsiy qarashlarini yozib, bu jarayonda o'z aksiologik yondashuvlarini tahlil qiladilar.

XULOSA

Xulosa qilib aytish joizki bo'lajak tarix o'qituvchilarining aksiologik pozitsiyasini rivojlantirish ularning kasbiy tayyorgarligida muhim o'rin tutadi. Ular faqat tarixiy bilimlarni o'rgatibgina qolmay, balki o'quvchilarda axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini shakllantirishga ham yordam berishi lozim. Shu sababli, aksiologik pozitsiyani rivojlantirish bo'yicha yuqorida keltirilgan metod va tamoyillar asosida o'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish zarur.

Ta'lim jarayoniga bu metodlarni tatbiq qilish, nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshiradi, balki ularning ma'naviy jihatdan yetuk shaxslar bo'lib shakllanishiga ham hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Зинченко В.П. Человек развивающийся. Очерки российской психологии. – М.: Тривола, 1994. –С.304
2. Давлатов О.Ф. Талабаларда ахборот хавфсизлигини таъминлаш компетентлигини тарихий-маданий мерос воситасида ривожлантириш: педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD). ...дисс. – Тошкент, 2018. – 177 б.
3. Жамолдинова О.Р. Ёшлар соғлом турмуш маданиятини ривожлантиришда узвийлик ва узлуксизлик тамойиллари амал қилишининг педагогик механизмларини такомиллаштириш: Автореф. ... пед. фан. док. – Т., 2015. – 86 б.
4. Жуманиёзова М.Т. Малака ошириш жараёнида ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлашнинг педагогик асослари (тарих фани ўқитувчилари мисолида): Педагогика фанлари номзоди ... дисс. – Т., 2007. – 176 б.
5. Жўраев Н. Тарих фалсафаси. Тушунча, моҳият ва сиёсат. – Т.: Маънавият, 1999. – Б.22.
6. Yuldashev, J. A. "Content of development of axiological position in future teachers in the process of history education." current research journal of pedagogics 4.06 (2023): 82-88.
7. Юлдашев, Дж "Взаимосвязь развития исторического сознания и аксиологического мировоззрения в восприятии студентов." Общество и инновации 2.3/S (2021): 53-58.
8. Yuldashev J. Leveloping axiological world view in students in teaching history //Theoretical & Applied Science. – 2021. – №. 4. – S. 281-283.
9. Юлдашев Ж. Аксиологический Подход В Обучении Истории: Содержательный Компонент // "ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2021. – С. 185-187.
10. Yuldashev J. Bo'lajak tarix o'qituvchilarini aksiologik pozitsiyasini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati //Scientific-theoretical journal of International education research. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 76-78.
11. Юлдашев Д. Талабаларда тарихий онг ва аксиологик дунёқарашни ривожлантиришнинг ўзаро алоқадорлиги //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/S. – С. 53-58.